

нов още в 1944 г. датира тези стенописи от прехода между двата века⁸². Кърпите с кенари и дребен орнамент, в които са увити ръцете на ангелите, тъмновиненият с кафеникав оттенък цвят на някои мантии говорят и за влияниия или от местното художествено наследство, или отново от стари източни образци. Едновременно с това на чалният етап на вътвърдяване на гърните, плътният и силурен контур, изграждане то на фигурите и тяхната монументалност напомнят за паметници на мозайката. Тъй като връщането към късноеленистичните и ранновизантийските образци през този период във Византия е ръководено и проведено на непосредствено от цариградските придворни ателиета, логично е да допуснем наличието на цариградски влияния (преки или опосредствани) в първоначалната живопис на църквата. Изображенията в църквата „Св. София“ в Охрид, чийто гъбен поледи, йератична строгост и подчертана стилизация на дърехите бележат следващия етап в развитието на стенната живопис, се датират от последните проучвания на специалистите някъде между 1037 г. и средата на XI в.⁸³ Т. е. стенописите в църквата „Св. Георги“ и малко по-късните, според нас – в притвора на „Св. Врачи“ в Костур, където патосът е по-приглушен, са създадени след падането на Преслав, през царуването на Роман и Самуил. Като отчитаме честите войни с Византия, бихме стеснили периода на тяхното създаване между 986 и 1001 г., когато вече югозападните области са арена на постоянни военни действия. Тогав биха могли да бъдат изписани само отделни votivни изображения, както в притвора на „Св. Врачи“ в Костур.

ИЗВОДИ

Ако се помъчим да обхванем с поглед живописата от Първото българско царство, ще набележим следното.

А. Две различни тенденции в живописата

А.1. Официална, класицизираща, свързана вероятно с поръчка от високопоставени ктитори и ковено – с цариградските художествени традиции: Струмица, църквата „Св. Петнадесет Струмишки“ (Ливерополски) мъченици; образца на Светославо-вия сборник от 1073 г. и други ръкописи, излезли от Симеоновия придворен скриптиум, като образца на Остромировото евангелие, на Училищното евангелие на Конс-тантин Преславски, на Словата на Ипозит и др.; стенописите в „Св. Георги“ в София, „Св. Ахил“ в Преспанското езеро и „Св. Врачи“ в Костур.

А.2. „Антикласична“, плоскостна, декоративна живопис с плътни контури, общи ни форми, със сумарна или без никаква моделировка: „Св. Стефан“ и „Св. Архангели“ в Костур, керамични изображения на апостоли от Тузлаляк в Преслав, както и рисуваната от писачите украса на някои ръкописи, като Синайския псалтир, Савина книга, Енинския апостол и др. (В изображенията върху плочките от преславската керамика като че се преплитат и двете тенденции, тъй като по-голямата декоративност и плоскостност са обусловени от материала. Тук трябва да отбележим отново прилика-та с изображенията в Асманниевото евангелие.)

Б. Декоративна система

Б.1. Поради фрагментарното състояние на оскъдния брой стенописи твърде малко може да се говори за декоративната система на паметниците от тази епоха по българските земи. Единствено стенописите на „Св. Георги“ в София свидетелстват за разпадането на старото предиконобоско разпределение, когато куполите са били заети от „Възнесението на Христос“⁸⁴. В софийската църква е засвидетелстван един междинен момент, в който ангелите под медальона с бюста на Христос Бсдържител, заместил неотдавна синаието с възнасящия се Христос, са обрнати на изток, с увити в драпери като знак на почит ръце. По-късно, например в стенописите от 1259 г. в Боянска-та църква или от XIV в. в Земен, самите ангели носят медальона с изображение на Бсдържител⁸⁵. В две от костурските църкви намираме „Страшния съд“ в притвора. Б.2. Разпределението на изображенията в „Св. Георги“ в София е свидетелство и за доброто познаване от страна на майсторите на символиката на самата църковна структура, която, според ранните християнски автори, трябва да бъде образ на вселената. Така в купола, представящ небето, се изобразява Христос. Под него са разположени предказалите идването на Спасителя пропости като посредници между Бога и хората. Според ред писмени данни веднъж още не е включвала Лолемите църковни праз-ната система на цариградските църкви още не е включвала Лолемите църковни праз-ници⁸⁶, а – по образци от предиконобоската епоха, освен Христос, Богородица и не-бесните сили (ангелите) – само изображенията на светци и мъченици. Може би и най-